

БІБЛІЙНІ ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ ЯК КОНЦЕПТИ І ЇХ ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ В ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

До проблеми функціонування біблійних концептів в українській літературі ми зверталися раніше (див. наші статті: "Біблійні концепти і проповідницька традиція української літератури (на прикладі концепту води)" [6] та "Біблійний концепт покори/послуху/смирнення у дзеркалі українській поезії XIX-XX ст." [4]). Спираючись на теоретичні міркування, викладені у згаданих публікаціях, уважаємо за можливе розглядати як *концепти біблійні географічні назви*, що зустрічаються в поезії Тараса Шевченка.

Свого часу російський філософ і літературознавець С. О. Аскольдов (Алексеев) запропонував розрізняти концепти двох типів – пізнавальні й художні, при цьому не проводячи між ними нерушної межі. На думку вченого, визначальна риса пізнавальних концептів полягає у їх спроможності замінювати предмети чи конкретні уявлення, художніх концептів - у їх здатність до художньої асоціативності, яку можна порівняти із законом розвитку музичної мелодії [1]. На наше переконання, біблійні географічні назви, введені Т. Шевченком до ряду поетичних текстів, однаково заряджені як пізнавальними, так і художньо-образними інтенціями.

У поезії Т. Шевченка відзначаємо таку біблійну топонімію: назви *країн* Палестина, Ізраїль (Ізраїльське царство), Іудея, Вавилон, Єгипет; назви *міст* - Віфлеєм, Іерусалим (Срусалим), Назарет; назви *гір* - Єлеон, Сіон, Карміл (Кармель), Ліван, Фавор, Голгофа; назви *річок* - Йордан (Йордан), Ніл, Єфрат; та назва *озера* Тиверіада (інші назви - Галілейське море або Генісаретське озеро). Згадані назви пов'язані з біблійною тематикою поем "Марія", "Неофіти", циклу [Царі], поезій "Во Іудеї во дні они", "Ісаїя. Глава 35", "Кума моя і я...", "N. N. ("Така, як ти, колись лілея...")", "Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19", "Саул". Уживання географічних назв у зазначених творах Т. Шевченка переважно характеризується глибоким знанням точних реалій життя віддаленої у часі і просторі Ізраїльської землі. Винятками виглядають кілька епізодів.

Перший із них стосується історії народження Ісуса. У поезії "Во Іудеї во дні они..." читаємо: "*Як ось, не в самім Назареті, // А у якомусь у вертепі, // Марія сина привела, // І в Віфлеєм з малим пішла...*" [7, 309], хоча євангелісти Матвій і Лука засвідчили, що "*народився Ісус у Віфлеємі Юдейським*" (Мт. 2, 1) [2]⁷, бо Йосиф пішов "із Галілеї, із міста Назарету, до Юдеї, до міста Давидового, що зветься Віфлеєм" (Лк. 2,

⁷ Всі цитати з Біблії подаємо за цим виданням.

4) разом з Марією, "із ним зарученою, що була вагітна" (Лк. 2, 5). "І сталося, як були вони там, то настав їй день породити" (Лк. 2, 6).

У цьому ж творі Т.Шевченко відступається й від іншої лінії євангельської версії подій, пов'язаних з народженням Ісуса. Євангеліст Матвій повідомляє про те, що за днів царя Ірода "мудреці прибули до Єрусалиму зо сходу, і питали: "Де народжений Цар Юдейський? Бо на сході ми бачили зорю його, і прибули поклонитись йому" (Мт. 2, 1–2) [2]. У Т. Шевченка цю місію виконав поштар: "Біжить почтар із Віфлієма // І каже: – Царю! Так і так! // Зіновать, кукіль і будяк // Росте в пшениці! Кляте плем'я // Давидове у нас зійшло! // Зотни, поки не піднялось! // – Так що ж, – промовив Ірод п'яний, – // По всьому царству постинать // Малих дітей; а то, погані, // Нам не дадуть доцарювать. – // Почтар, нівроку, був підпилий, // Оддав сенатові приказ, // Щоб тільки в Віфлеємі били // Малих дітей" [7, 309].

Як відомо, поезію "Во Іудеї во дні они" Т. Шевченко планував зробити вступом до поеми "Марія", проте цей задум він відхилив. У самій же поезії "Марія" Т. Шевченко досить суголосно з євангельськими версіями передав історію народження Месії від непорочної Діви Марії у Віфлеємі, починаючи від слів: "Надворі крикнуло. – Указ // Од кесаря, його самого, // Щоб ви сьогодні, // сей же час! // Ви на ревізію у город,

// У город Віфлієм ішли" [7, 318]. Коли ж сталася ця подія, тоді про неї звистили пастухи: "До сходу сонця, рано-рано // У Віфліємі на майдані // Зійшовся люд і шепотить, // Що щось непевне з людьми буде // Во Іудеї. Гомонить // І тихне люд. – О Люди! Люди! – // Чабан якийсь біжить, кричить. // – Пророчество Іеремія, // Ісаія збулось! Збулось! // У нас, у пастирей, Месія // Родився вчора!" [7, 319].

Другий епізод пов'язаний із описом озера/моря Тиверіадського. Євангеліст Іоанн вказав, що по воскресінні з мертвих "з'явився Ісус знов Своім учням над морем Тиверіадським" (Ів. 21, 1). У поезії "Марія" юна героїня любила водити "...Козу з козяточком сердешним // І попасти і напоїть, // Хоч і далеко. Так любила ж // Вона той тихий Божий став,

// Широку Тиверіаду..." [7, 312]. Або ж в епізоді, коли Марія і Йосиф свого гостя-благовістителя "Холодочком // До сходу сонця провели // До самої Тиверіади" [7, 316]. Назарет від згаданого озера/моря знаходиться на відстані кількох десятків кілометрів, все це – покрита горами місцевість; а коли б українському поетові пощастило побачити Галілейське море (сучасна назва – озеро Кенерет), що витягнулося на двадцять кілометрів у довжину і на десять кілометрів у ширину, то навряд би він назвав його "тихим ставом", на якому, згідно Євангелій, Ісус із учнями, плывучи човном, потрапили у бурю, що могла їх човен потопити, якби не чудесна влада Ісуса над стихіями природи.

До специфічних розбіжностей відносимо і згадку про те, як "В Єрусалимі говорили // Тихенько люде, що стяли // У городі Тиверіаді // Чи то якогось розп'яли // Провозвістителя Месії" [7, 317]. У цьому

епізоді Т. Шевченко використав відомості про місто Тиверіаду (Тверю), збудованого Іродом Антипою на початку I ст. н. е. на західному березі Галілейського моря; за наказом цього правителя Галілеї скарано було Іоанна Хрестителя, якого Т. Шевченко міг мати на думці, коли писав про "Провозвістителя Месії".

Хоча тема Іоанна Хрестителя використана Т. Шевченком і в прямих звертаннях до образу Предтечі. У поемі "Марія" читаємо : *"Єлисавета, // Стара вдова, у Назареті // З малим синком своїм жила, // Таки з Івасем"* [7, 323], при цьому зауважуємо, що певних відомостей про місце проживання батьків Іоанна Хрестителя св. Захарія і Єлисавети нема. В Євангелії Луки сказано, що мешкали вони в місті Іудиному, однак, зазначимо, таких міст було чимало. Б.І. Гладков, пояснюючи це місце, писав: "За переданням, що збереглося до четвертого століття по Р.Хр., Предтеча народився у невеличкому містечку Іутті, поблизу Хеврона" [3, 59].

Так само відходить Т. Шевченко від євангельських версій подій, пов'язаних із Йосипом та Марією. Ось Йосип зустрів і привітав Марію: *"Ходімо в кущу, опочий, // Та повечеряємо вкупі // З веселим гостем молодим; // Ходімо, доненько. – Який? // Який се гость? – Із Назарета // Зайшов до нас підночують"* [7, 314]. Отже, за текстом Т. Шевченка, Йосип з Марією мешкали не в Назареті. Хоча відомо, що Йосип, потомок Давида, Іуди і Авраама, був теслею із Назарета. Однак у поемі Марія місце проживання Йосипа і його наймички Марії ніби зумисне не вказане, що дещо віддаляє двох героїв поеми Т. Шевченка від їхніх євангельських прототипів.

Т. Шевченко пише про гору Фавор, що була десь поруч: *"Увечері, мов зоря тая, // Марія з гаю вихожає // Заквітчана. Фавор-гора, // Неначе з злата-серебра, // Далеко, високо сіяє, // Аж спіпить очі. Підняла // На той Фавор свої святис // Очиці кроткіє Марія // Та й усміхнулась..."* [7, 314]. Очевидно, що тут поет використовує назву гори, на якій сталося преображення Ісуса перед його двома учнями, аби підсилити особливі характеристики Марії, її схильність до містичного відчуття майбутніх подій. Так само виринає Назарет у двох інших епізодах, пов'язаних з Марією. На смисловому рівні це – антитези: перший раз вагітна Марія, почувши про страту *"У городі Тиверіаді (...) // Провозвістителя Месії. // - Його! – промовила Марія, // І веселесенько пішла // У Назарет"*, і Йосип порадив, *"Що наймичка його несла // В утробі праведную душу // За волю розп'ятого мужа"* [7, 317]; другий епізод з поверненням Марії до Назарета стосується сина Марії, який вийшов на проповідь – *"пішов // В Єрусалим на слово нове, // Поніс лукавим правди слово!"*, коли ж сина розп'яли, Марія спершу *"трупом впала"*, ніби вмерла разом з єдиною дитиною, а потім, *"—спочинувши під тином, // У Назарет отой пішла"* [7, 327]. Євангеліст Іван (Ів. 19, 25-27) засвідчив, що Ісус, прип'ятий до хреста, доручив йому свою матір, яка лишалася на світі в самоті, бо вже не було ні Йосипа, ні іншої рідні. Т. Шевченко самотність Марії посилив її

останнім материнським подвигом: нещасна мати, зібравши всю свою духовну силу, *"униніє і страх"* розгублених учнів *"Розвіяла, мов ту полову, // Своім святим огненним словом!"* [7, 328]. Т. Шевченко передоручає Марії місію укріплення віри в душах учнів її сина (супроти євангельської версії про сходження Святого Духа на апостолів, які потім понесли слово учителя до інших народів). Так само її картина смерті його героїні, яка *"під тином, // Сумуючи, у бур'яні // Умерла з голоду"* [7, 328], не відповідає тисячолітній церковній традиції, що вималювала метафізичну картину Успіння Богородиці.

Названі неточності постали як закономірний і неминучий наслідок творчого осмислення і відображення Т. Шевченком євангельських подій та інших біблійних колізій виключно у вимірах україноцентричного хронотопу. Саме тому в багатьох біблійних картинах домінують або ж виразно проступають образи та реалії природи й соціуму України. З іншого погляду, подібні відхилення від біблійного канону є виразно пролонгованою апокрифічною традицією у трактуванні євангельських подій, яка жила як у писемній, так і в усній літературній творчості (див. нашу ст.: *"Свята Трійця і троїста символіка: до питання про літературну генеу української народної поезії"* - *—Слово і час"*,—2005. — **№** 6. — С. 1–14).

На підтвердження україноцентричності Шевченкової поезії біблійної тематики можна знайти достатньо доказів; часто поет у тексті залишав на цей предмет ясні підказки, як от у поезії *"Саул"*: *"В непробудимому Китаї, // В Єгипті темному, у нас, // І понад Індом і Євфратом // Свої ягнята і телята // На полі вольнім вольно пас // Чабан, було, в своєму раї"* [7, 356]. Уточненням "у нас", а також переліком найдавніших цивілізацій і державних утворень Т. Шевченко іронічно окреслив давню проблему походження і природи царської влади, актуальної для будь-яких часів і народів (в тім числі й для підневільної України чи й цілої Російської імперії), наголосивши, що від діяння жодної з тих коронованих владних осіб не наставав на землі Рай. Згадка про біблійний Євфрат тут вельми промовиста, оскільки це одна із чотирьох річок Раю, описаного у Першій книзі Мойсеєвій: Буття (1 М. 2, 10-14). Відтоді нічого на землі не змінювалось: *"Минали // За днями дні. Раби мовчали // Царі лупилися, росли // І Вавилони муровали"* [7, 356]. Тут ужитий в множині Вавилон кореспондується з вічною проблемою міжнаціонального і міжконфесійного непорозуміння, символізуючи роковану приреченість людей на незахищеність від несправедливої влади: *"Дрібніють люде на землі, // Ростуть і висяться царі!"* [7, 358].

За законом розвитку музичної мелодії наведемо ще одну згадку Т. Шевченка про першого Ізраїльського царя Саула з поезії *"Кума моя і я..."*; поезія написана під враженням від прогулянки Петербургом пізньої осені 1860 р., – зайшовши до собору, поет почув як по знаку під склепінням залунало: *"Во Іудеї // Бисть цар Саул". Потім хор // Ревнув з Бортнянського: "О скорбь, // О скорбь моя! О скорбь велика!"* [7, 371].

Цей приклад засвідчує, що думки українського поета до останніх днів життя прив'язані були до біблійних формул, котрі допомагали йому осмислювати національні, геополітичні чи історіософські виміри буття. У цьому зв'язку згадаємо й поезію "N. N. (Така, як ти, колись лілея)", присвячену молодій дівчині, в образі якої поет побачив образ юної Марії із Назарета, яка народила Спасителя світу: *"Така, як ти, колись лілея // На Іордані процвіла, // І воплотила, пронесла // Святеє слово над землею"* [7, 285]. Однак, поет відсахнувся від власної думки про те, що ця дівчина, "дністровий цвіте", може здійснити подібний чин: *"Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть. // В Сибір в кайданах поведуть..."* [7, 285], і цим український поет окреслює остаточний вирок своїй сучасності, яка не краща за "мерзенну Іудею".

Окрім царя Саула, Т. Шевченко неодноразово звертався у творчості й до іншого, не менш відомого персонажа Старого Завіту - до царя Давида, зокрема у циклі [Царі], де єдиний раз поет вживає назву Ізраїль: *"Не видно нікого в Іерусалімі, // Врата на запорі, неначе чума // В Давидовім граді, Господом храним, // Засіла на стогнах. Ні, чуми нема; // А гірша лихая та люта година // Покрила Ізраїль – царева війна!"* [7, 82]. Цілком виправдане вживання назви Ізраїль саме в цьому контексті, адже саме Давид символізує "золоту добу" державотворення цієї країни, її найбільший злет і славу. В інших випадках поет до цієї назви не повертається, але й епізоди з біблійної історії, які зацікавлювали українського поета, стосувалися багато гірших сторінок життя синів Ізраїля на Обітованій Землі.

У поезії "Подражаніє Іезекіілю. Глава 19", використавши дві географічні назви - Єгипет і Вавилон - та властиву для поетики пророцтв Єзекиїля ускладнену символіку й алегоризм (зокрема образи двох "лютих левичищ" - як символ влади і могутності), Т. Шевченко нагадує про великі катаклізми, що спіткали древній ізраїльський народ на тривалому історичному шляху: згідно свідчень Старого Заповіту, сини Ізраїля, до їх появи на землях Палестини, чотири століття перебували на рабському становищі в Єгипті, доки їх не вивів звідти Мойсей; а в 586 р. до н. е. Іудейське царство впало під ударами військ Навуходоносора, Єрусалим було зруйновано, значна частина ізраїльтян (разом з ними і пророк Єзекиїль) опинилися у "вавилонському" полоні.

У Т.Шевченка домінує ідея Єзекиїля, що всі нещастя на долю народу значною мірою падають через розтління і звиродніння можновладної верхівки, яка постає в образі ненажерного левеняти: *"Отож левеня те дике! Люте! // Підстерегли його, взяли. // В Єгипет люде одвели - // На каторгу"* [7, 330]; *"А люта мати! // Спустила друге біснувате // Своє скаженеє звіря. // Та вже такого сподаря, // Що гради й весі пожирало. // Земля тряслася, трепетала // Од реву левичища твого. // Окули люде і цього. // Заперли в щелепи удила // І в Вавилоні посадили // В тюрму глибоку"* [7, 330]. У другій частині цієї поезії

Т.Шевченко відходить від біблійного тексту Книги пророка Єзекіїла і викладає власні міркування на тему самодержавної влади, її сили і безсилля, яка вже уподібнюється не до лева, а до лози, що хилиться під вітром у лузі, а вітер (символ вітру історії, вітру вічних перемін) "дихне, погне і полама", і тоді "злая своєволя // Сама скупається, сама // В своїй крові. Плач великий // Воместо львичищого рика // Почують люде. І той плач, // Нікчемний, довгий і поганий, // Межи людьми во притчу стане, // Самодержавний отой плач!" [7, 331]. Задля цього й писав своє пророцтво Т. Шевченко, складаючи на чужий сюжет власну притчу, власну науку своїм сучасникам.

У другій частині поезії безсумнівно превалює християнський мотив всезагального переродження і переображення – навіть звірів і катів. Ясним контрапунктом до теми Єгипту в поезії "Подражаніє Іезекілію. Глава 19" звучить євангельський мотив Єгипту в поемі "Марія": "А мітла, / Мітла огненная світила, // Неначе сонце, і дивилась // На ту ослицю, що несла // В Єгипет кроткую Марію // І народженого Месію" [7, 320]. Сумирність характеру Марії, її готовність до самопожертви в ім'я Бога Т. Шевченко розвиває у наступних рядках поеми, але сукупно образ покірної матері, яка з надзвичайним дитям сіла на ослицю, є прямою алюзією євангельської розповіді про в'їзд Ісуса на віслюкові до Єрусалима. Тут визначення "кроткая" освітлює й дорогу до Єгипту, і подальше життя святого сімейства на берегах Нілу: "У Нілі скупанеє спить // У пелюшках долі, під вербою, // Дитяточко. А меж лозою // З лози колисочку плете // Та плаче праведная мати, // Колиску тую плетучи" [7, 321]. Образ Нілу, колиски з лози, дитяти – також є біблійною алюзією історії новонародженого Мойсея, врятованого від смерті, що нависла над усіма ізраїльськими хлопчиками.

На загал кажучи, Євангельські події розгортаються на землях Палестини, поділеної на п'ять провінцій: Галілею, Самарію, Іудею (Юдею), Ідумею і Перею. Автори Євангелій найчастіше називають Галілею, де Ісус провів більшу частину свого життя. Шевченко жодного разу не використав назв Галілея, Самарія, Ідумея чи Перея.

У поемі "Неофіти" він один раз назвав Палестину, з гіркою іронією нагадавши невтішну долю не раз завойованої чужинцями землі. У 1 ст. н. е. в Палестині порядкували римляни, про що Т. Шевченко й писав: "Во Іудеї во дні они // Во время Ірода-царя, // Кругом Сіона й на Сіоні // Романські п'яні легіони // Паскудились" [7, 309]. За римського панування Палестину було поділено на згадані провінції й передано у володіння цілковито залежним від Риму синам Ірода. У поемі "Неофіти" перед жорстоким і розпусним римським імператором, мов перед богом, молилися "сенатори / І всі патриції", котрим Нерон виявляв милість і "благодать": "Кому чи чином, чи грошима, // Кому [в] аренду Палестину

// Байстрятам децо" [7, 251]. За відданню в аренду Палестиною і для Т.Шевченка, і для численних його читачів, невідворотно зводилась

болісна тінь України, не раз завойованої чужинцями і безжалюно розділеної несправедливими кордонами землі.

Найчастіше Т.Шевченко використовує в поезії назву Іудея, хоча її значно рідше згадують автори Євангелій. У Новому Заповіті Іудея, у вузькому сенсі, означає південну Палестину, володіння коліна Іуди та Іудейських царів, землю, що тягнеться на південь від Самарії та Галілеї; а в широкому сенсі – Іудея означає всю Палестину. У схильності Т. Шевченка називати Іудеєю майже всю Палестину, здавалось би, можна було б вгадати міцну семантичну прив'язку до імені Іуди, навіть не до одного із синів Якова/Ізраїля, а до одного із сумно відомих учнів Ісуса. Порівняння з образом Іуди, зрадника Христа, в поезії Т. Шевченка знаходимо в поемах "Гайдамаки", "Москалева криниця", "Єретик", "Марія" та ін.

У поемі "Неофіти", де цю назву вжито вперше, Іудея дістає досить дошкульні характеристики: *"Тойді вже сходила зоря // Над Віфлеємом. Правди слово, // Святої правди і любові // Зоря всесвітня зійшла! // І мир і радість принесла // На землю людям. Фарисеї, // І вся мерзenna Іудея // Заворушила, заревла, // Неначе гадина в болоті. // І Сина Божія во плоти // На тій Голгофі розп'яла // Межи злодіями. І спали, // Упившись кров'ю, кати, // Твою кров'ю. А ти // Возстав од гроба, слово встало, // І слово правди понесли // По всій невольничій землі // Твої апостоли святі"* [7, 247]. Вісімнадцятьма рядками Т. Шевченко переповів усю євангельську історію з'яви на землі Іудеї Сина Божого, Слова Божого (Логосу). Тут Іудея дістає різко негативні епітети та визначення, оскільки вона протиставлена правді й любові всесвітнього масштабу, тобто протиставлена цілому світові, задля спасіння якого прийшов на землю Ісус. Розвиваючи в поемі "Марія" тему Месії, Спасителя світу, шукаючи словесні формули на посилення всезагального значення описуваної події, Т.Шевченко вкладає в уста "дивочного гостя", що відвідав старого Йосипа й Марію, слова провіщення: *"- Во Іудеї не було, – // Промовив гость, – того ніколи, // Що нині узреться. Равві великого глаголи // На ниві сіються нові!"* [7, 315].

Найвеличніші і найтрагічніші події в житті Іудеї пов'язані з Єрусалимом. Будівництво Єрусалима ознаменувало розквіт Ізраїльської держави за царювання Давида у X ст. до н. е.; його падіння й руйнування під ударами халдейських військ у V ст. до н. е. знаменувало втрату незалежності і перебування багатьох ізраїльтян у вавилонському полоні. У поемі "Марія" Єрусалим показано очима головної героїні та її сина, який *"Сидить, було, на Єлеоні, // Одпочива. Єрусалим // Розкинувся гордо перед ним, // Сіяє в золотім вісоні // Ізраїльський архіерей! // Романський золотий плебей! // І час і два мине, не встане, // На матір навіть і не гляне // Та аж заплаче, дивлячись, // На Іудейську столицю"* [7, 326]. В цій оцінці величного могутнього міста, що схилилось під натиском Риму, Т. Шевченко заклав передбачення Ісусом тяжких прийдешніх випробувань, котрі неминуче мали впасти на

долю держави й народу.

Найголовніші і найтрагічніші події в житті сина Марії також пов'язані з Єрусалимом. В Єрусалим на ярмарок приводили Марія і Йосип свою дитину, заклопотані ярмарковими справами батьки загубили хлопчину, а знайшли між раввинами, і вони побачили: їхнє дитя *"сидить // І навчає, неповинне, // Як в світі жить, людеї любить, // За правду стать! За правду згинуть!"* [7, 325]. Коли ж прийшов час, за провіщення святої правди сина Марії стратили в Єрусалимі, це їй випало бачити на власні очі, *"Бо за сином // Святая мати всюди йшла", "Аж поки, поки не дійшла // Аж до Голгофи"* [7, 326].

Назви біблійних гір також виконують у текстах Т. Шевченка важливу художньо-стилістичну функцію. У поемі "Неофіти" нагадування про Голгофу супроводжується пристрасною авторською апеляцією – його серце звертається до Бога й запитує: *"Що Він зробив їм, той святий, // Той Назорей, той Син єдиний // Богом із бранної Марії, // Що він зробив їм? І за що // Його, святого, мордували, // Во узи кували. // І главу Його честную / Терном увінчали? // І вивели з злодіями // На Голгофу-гору; // І повісили меж ними – // За що?"* [7, 245]. Картина жорстокої розправи над неповинним Назореєм будила в серці поета не лише нерозуміння власної несправедливої долі, його десятилітнього покарання солдатчиною і забороною творчості. Т.Шевченко ставив перед Господом найтяжче онтологічне питання – про існування зла і несправедливості на землі. Відповіді він не почув, про що й писав: *"Не говорить // Ні сам сивий Верхотворець, // Ні його святії – // Помощники, поборники, // Кастрати німіє!"* [7, 245].

В іншому місці цього ж твору, засуджуючи діяння фарисеїв і всієї Іудеї, як цілої нації – носія релігійної науки про Бога Творця – Т. Шевченко пише не про сина Марії, не про Назорея, а про Сина Божого: *"...Фарисеї, // І вся мерзенна Іудея // Заворушилась, заревла, // Неначе гадина в болоті. // І Сина Божія во плоті // На тій Голгофі розп'яла // Межу злодіями"* [7, 247]. Розуміння Т.Шевченком цілої концепції релігійної доктрини іудаїзму та християнства (Старого й Нового Заповітів) висвітлює зіставлення щойно наведеної цитати і фрази з поезії "Во Іудеї во дні они", де звучить звертання до Йосипа, який захистив свою наймичку Марію від жорстоких іудейських законів: *"О старче праведний, багатий! // Не од Сіона благодать, // А з тихої твоєї хати // Нам возвістлась"* [7, 316]. Тут Йосип виявив не так вірність закону Мойсея, приписам Тори, як вірність почуттю милосердя і любові до ближнього, що й були покладені в основу вчення Ісуса Христа. У трактуванні цієї проблеми поезія Т.Шевченка зближується зі "Словом про закон і благодать" першого руського митрополита Іларіона.

Майстерність Т.Шевченка виявилась у влучному зіставленні (чи навіть протиставленні) двох гір – Голгофи, куди вивели Ісуса для страти, і гори Єлеон (тобто гори Оливної). Оливна гора знаходиться на сході

від Єрусалима, з неї відкривається чудова панорама міста. На Єлеоні Ісус часто бував зі своїми учнями. У поемі "Марія" мати дивиться "Як Син той скорбний спочиває. // Аж ось і дівтора біжить // Із города. Його любили // Святиє діточки. Слідком // За ним ходили, // А іноді й на Єлеон // До його бігали малі" [7, 327].

У поезії "Ісаїя. Глава 35 (Подражаніє)" Т.Шевченко виразними образами змалював картину пишного буяння природи Палестини, яку Біблія називає краєм, де течуть молоко й мед. Т.Шевченко тонко відчуває географічні реалії далекої землі, зокрема її території, позбавлені природного зрошення: більшість річок, потоків та струмків у літню спеку пересихають, проте землю цю живлять підземні ключі та джерела. Т. Шевченко пише: "Радуйся, ниво непоплута! // Радуйся, земле, не повята // Квітчастим злаком! Розпустись, // Рожевим криницею процвіти! // І процвітеш, позеленієш, // Мов Йорданові святиє // Луги зелені, береги!" [7, 283]. Зелену родючу долину поет оспівує як святиню: з Йорданом пов'язані численні євангельські події, зокрема хрещення в його водах Ісуса. У Т. Шевченка: "І честь Кармілова і слава // Ліванова, а не лукава, // Тебе укріє дорогим, // золототканям, хитро шитим, // Добром та волею підбитим, // Святим омофором своїм. // І люде темні, незрячі, // Дива Господні побачать" [7, 283]. Великий старозавітний пророк Ісаїя у другій половині VIII ст. до н. е. передбачав відродження зменого раю і для природи, і для людей: "Звеселиться пустиня та пуща, і радітиме степ, і зацвіте, мов троянда, - розцвітаючи, буде цвісти та радіти, буде втіха також та співання, бо дана йому буде слава Лівану, пишнота Кармелу й Сарону; вони побачать славу Господа, велич нашого Бога" (Іс. 35, 1-2). Т. Шевченко точно повторює порівняння, вжиті в Ісаї: з горою Карміл (Кармел), що стала біблійним символом гордої краси, і з Ліваном – гірським пасмом, вершини якого вкриті вічними снігами; біблійні пророки часто уподібнювали до величі Лівану гідність і могутність Ізраїльського царства.

Отже, розглянувши функціонування біблійних географічних назв у поезії Т.Шевченка, можемо констатувати, що український поет володів глибоким знанням точних реалій життя віддаленої у часі і просторі Ізраїльської землі, зокрема, володів глибокими знаннями текстів Святого Письма. Винятками виглядають кілька неточно відтворених епізодів, що постали, на нашу думку, як закономірний і неминучий наслідок творчого осмислення і відображення Т.Шевченком євангельських подій та інших біблійних колізій виключно у вимірах україноцентричного хронотопу.

Більшість ужитих Т.Шевченком біблійних географічних назв демонструють здатність біблійного концепту мати власне історичне, конфесійне і суто мистецьке маркування. Біблійні географічні назви, перебуваючи в культурно-духовному просторі поезії Т.Шевченка,

формують власні ідеосфери, які можуть визначати нові аспекти їх сприйняття як образу чи символу, надавати асоціативній картині непередбачуваної динаміки, а також відкривати нові можливості трактування, переосмислення вихідного поняття. Природа сприйняття конкретного концепту значною мірою залежить від здатності того, хто сприймає, до асоціацій та співставлень. Тобто біблійний концепт, як і концепт узагалі, містить у собі невизначену перспективу художніх асоціацій, яку С.Аскольдов називав —асоціативною позамежністю".

Поза всім іншим, біблійні концепти засвідчують неперервність проповідницьких інтенцій українського давнього і нового письменства, його перспективне тяжіння до традиційної герменевтики, а також до стилістично модернізованого художнього переосмислення, перетрактування багатьох образів та сюжетів Книги книг. Саме тому в біблійних картинах поезії Т. Шевченка домінують або ж виразно проступають образи та реалії природи й соціуму України. З іншого погляду, подібні відхилення від біблійного канону є виразно пролонгованою апокрифічною традицією у трактуванні євангельських подій, яка жила як у писемній, так і в усній літературній творчості.

1. Аскольдов-Алексеев С. А. Концепт и слово // Русская речь. Новая серия. Л., 1928; 2. Біблія або Книги Святого Письма Старого та Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена [переклад Івана Опієнка]. – М., 1988; 3. Гладков Б. И. Толкование Евангелия. – СПб.: Издание автора, 1913. / Репринтне видання Свято-Троїцької Сергієвої Лаври. – 1999; 4. Збірник наук. ст. Миколаївського держ. університету ім. В. О. Сухомлинського. – У друці.; 5. Нюстрем Э. Библейский энциклопедический словарь. – Торонто (Канада). – 1996; 6. Слово і час. - 2007. – № 12; 7. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 томах.– 2001. – Т.2.